

Kadınların Nikâhtaki İradesiyle İlgili Hadislerin Anlaşılmasında Geleneğin Etkisi

The Effect of Tradition in Understanding the Hadith Related to the
Women's Will in Wedding

Serdar Murat GÜRSES

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
Hadis Ana Bilim Dalı
Tokat | Türkiye
smuratgurses@hotmail.com

Asst. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa
University
Faculty of Islamic Sciences
Department of Hadith
Tokat | Turkey
orcid.org/0000-0003-4526-3691

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi | 08 Mart 2021
Kabul Tarihi | 14 Haziran 2021
Yayın Tarihi | 30 Haziran 2021

Article Types | Research Article
Received | 08 March 2021
Accepted | 14 June 2021
Published | 30 June 2021

Atıf | Cite as:

Gürses, Serdar Murat. "Kadınların Nikâhtaki İradesiyle İlgili Hadislerin Anlaşılmasında Geleneğin Etkisi [The Effect of Tradition in Understanding the Hadith Related to the Women's Will in Wedding]". *Tokat İlmîyat Dergisi | Tokat Journal of İlmîyat* 9/1 (Haziran | June 2021), 21-49.
<https://doi.org/10.51450/ilmiyat.893084>

İntihal | Plagiarism:

Bu makale, iThenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
| This article, has been scanned by iThenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright ©

Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Turkey.
<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

The Effect of Tradition in Understanding the Ḥadith Related to the Women's Will in Wedding

Abstract: Tradition has a characteristic of managing people's behavior, forcing them to behave in a certain way. The same can be stated for religion. For this reason, religion and tradition sometimes come across on the same issue. The subject of the will of women to marry is also one of the areas where religion and tradition affect people together. During the formation of Islamic jurisprudence, the mujtahids evaluated the nass and tradition together while determining the rules of the religion, and filled the areas left blank by nass with tradition. Of course, while understanding the nass, they were influenced by the curricular tradition. The viewpoints of human beings, who witnessed a continuous development and change, can also change over time. For this reason, a behavior pattern that is considered normal in a certain period can be condemned in another period. For example, while marriage at the age of fifteen or sixteen was an ordinary behavior in the previous periods, it has become a behavior condemned especially as a result of the developments in the twentieth century. In fact, these values, which are shaped according to the general acceptance of the society, vary depending on the time and place in this aspect. Therefore, it is not a consistent way to measure and criticize some practices of past eras with today's values (anachronism). In this study, the subject of the marriage will of women, which is shaped together by nass and traditions, will be examined, and it will be tried to determine the points originating from nass and tradition. Muḥaddith stated that the isnad of the narration "the opinion of the widow and the permission of the bachelor is to be sought" was saḥīḥ which was reported by 'Ā'isha, Ibn 'Abbās, and Abu Hurayra. In the current study, it was concluded that Bukhāri, Ibn Majah, Hanafis, Ibn Ḥazm and Ibn Taymiyya understood these ḥadiths as "no widow or single woman is forced to marry without her opinion". Majority, interpreted the narration according to the tradition that was common in their time and concluded that a single girl could get married without being consulted by her father or grandfather. The main reason why majority does not pay attention to the will of the woman regarding marriage is related to the interpretation of the ḥadith that *there is no marriage without guardians*. According to them, the authority for marriage is with the guardian, and the marriage that the guardian does not approve is invalid. However, the narration emphasizes that the will of the guardian and the woman should be in the same direction. In other words, the woman will express her will for marriage, and the guardian will confirm that her choice is appropriate. When the ḥadith is understood in this way, possible future problems regarding both the woman and the family will be prevented. Narrations about the will of the single and orphan in the marriage were conveyed with similar wording. However, while majority approve the orphan's marriage authority; not giving this authority to the bachelor gives the impression of a contradictory verdict. Moreover, the Holy Prophet found the objection of widows, orphans and single people who were married without their agreement justified, and recommended that the marriage be done according to the wishes of the women. Majority interpreted these ḥadiths as related to orphan girls. According to the situation that emerged from all these narrations, The Holy Prophet did not take away the marriage will of women; instead, he recommended to take their opinions. This is where tradition came into play. The advice of the Prophet to get the permission of the woman regarding the marriage was interpreted by majority according to tradition.

Keywords: Ḥadith, Tradition, Woman, Will of Marriage, Interpretation.

Kadınların Nikâhtaki İradesiyle İlgili Hadislerin Anlaşılmasında Geleneğin Etkisi

Öz: Geleneğin insanların davranışlarını yönetme, onları belli şekilde davranmaya zorlama gibi bir özelliği vardır. Din için de aynı şeyler söylenebilir. Bu sebeple din ile gelenek zaman zaman aynı konuda karşı karşıya gelebilmektedir. Kadınların evlilik iradesi konusu da din ile geleneğin birlikte insanı etkilediği alanlardandır. İslam fık-hının teşekkül döneminde müçtehitler, dinin kurallarını belirlerken nas ve geleneğin birlikte değerlendirmiş, nassın boş bıraktığı alanları zaman zaman gelenek ile doldurmuşlardır. Elbette nassları anlarken de cârî gelenekten etkilenmişlerdir. Sürekli bir gelişim ve değişime tanıklık eden insanoğlunun meselelere bakış açısı da zamanla değişebilmektedir. Bu sebeple belli bir dönemde normal görülen bir davranış kalıbı, başka bir dönemde kınanabilmektedir. Örneğin on beş-on altılı yaşlarda evlilik, önceki dönemlerde sıradan bir davranışken, özellikle yirminci asırda yaşanan gelişmeler neticesinde kınanan bir davranış haline gelmiştir. Aslında toplumun genel kabullerine göre şekil alan bu değerler, bu yönüyle zaman ve mekâna bağlı olarak değişkenlik arz etmektedir. Bu sebeple geçmiş dönemlerin bazı uygulamalarını bugünün değerleriyle ölçmek ve eleştirmek (anakronizm) tutarlı bir yol değildir. Bu araştırmada nasslar ve gelenek tarafından birlikte şekillendirilen kadının evlilik iradesi konusu incelenmiş, konuyla ilgili nas ve gelenek kaynaklı noktaların tespitine çalışılmıştır. Muhaddisler, Hz. Âişe, İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den rivayet edilen *dulun görüşü*, *bekârın izni* alınır rivayetlerinin isnâdının sahîh olduğunu söylemişlerdir. Yapılan araştırmada Buhârî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Hanefiler, İbn Hazm ve İbn Teymiyye de bu hadisleri “*dul veya bekar hiçbir kadın görüşü alınmadan zorla evlendirilmez*” şeklinde anladıkları sonucuna varılmıştır. Cumhur ise rivayeti kendi dönemlerinde yaygın olan geleneğe göre yorumlamış, bekâr kızın babası veya dedesi tarafından görüşü alınmadan nikâhlanabileceği sonucuna varmışlardır. Cumhurun nikâh konusunda kadının iradesini dikkatte almamasının temel sebebi, *velisiz nikâh olmaz* hadisinin yorumuyla ilgilidir. Onlara göre evlilik konusunda yetki velide olup, velînin onaylamadığı nikâh geçersizdir. Oysaki rivayet, veli ile kadının iradesinin aynı yönde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Yani kadın nikâh iradesini belli edecek, velî de onun bu tercihinin uygun olduğunu onaylayacaktır. Hadis bu şekilde anlaşıldığında hem kadın hem de aile hakkında ilerde vukuu muhtemel problemlerin de önü alıncaktır. Bekâr ve yetimin nikahtaki iradesiyle ilgili rivayetler benzer lafızlarla nakledilmiştir. Ancak cumhurun yetimin nikâh yetkisini onaylarken; bekâra bu yetkiyi vermemesi çelişkili bir hüküm izlenimi vermektedir. Üstelik Hz. Peygamber, babaları tarafından görüşü alınmaksızın evlendirilen dul, yetim ve bekârın yaptığı itirazı haklı bulmuş, nikâhın kadınların isteğine göre yapılmasını tavsiye etmiştir. Cumhur bu hadisleri de yetim kızla ilgilidir diyerek yorumlamıştır. Bütün bu anlatılanlardan ortaya çıkan duruma göre Hz. Peygamber, kadınların nikah iradesini ellerinden almamış, onların görüşlerini almayı tavsiye etmiştir. İşte tam burada gelenek devreye girmiş, Hz. Peygamber'in *nikâh hususunda kadının izni alınır* tavsiyesi cumhur tarafından geleneğe göre yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Gelenek, Kadın, Evlilik iradesi, Yorum

Giriş

İnsan toplum içinde doğar ve yaşar. Doğduğu andan itibaren diğer insanlarla etkileşime geçen insanın bilgi dağarcığını birçok şey etkiler. Şüphesiz din ve örf, insana etki eden unsurların en önde gelenlerindedir. Gelenek genel olarak belli davranış kalıpları üretip, insanları bu kalıplara göre davranmaya zorlayan ideolojik bir aygıttır.¹ İslam dini insanların kültür, medeniyet birikimini yok saymamış, geleneğinin tevhide aykırı olmayan unsurlarıyla mücadele etmemiş, hatta birçok Arap geleneğinin devamını sağlamıştır.² Mehir ve bazı boşama şekilleri bu âdetlere örnek olarak verilebilir.³ Diğer taraftan İslam, şirke dayalı geleneksel yapıyla mücadele etmiş, oluşturulan yeni sistemde yeni bir gelenek inşa etmek yerine gelenekten yararlanma yolunu tercih etmiştir. Böyle olmakla birlikte din, zaman zaman vahyin gücünü de kullanarak geleneği sınırlandırmıştır.⁴

Gerek Kur'ân gerekse de Hz. Peygamber, insanlara mesajlarını kendi dilleri ile iletmıştır. Tabiatı itibariyle karşılıklı bir iletişim olarak isimlendirilebilecek bu hâdise, belli bir kültür ve gelenek içinde anlam ifade eden kelime ve kavramlarla gerçekleşmiştir.⁵ İslam dininin iki ana kaynağı olan Kur'ân ve hadis bu iletişimin bir tezâhürüdür. Müslümanlar karşılaştıkları problemleri çözme hususunda aktif olarak kullanacakları bu iki kaynağı anlamak zorundadır. Ancak aynı sorunu çözmek için bu iki kaynağa müracaat eden fakîhler, zaman zaman farklı sonuçlara ulaşabilmektedir. Dönem, bölge ve yetiştikleri kültür bu unsurlardan birkaçıdır.

Kadınların nikah akdindeki iradeleriyle ilgili hadislerle geçmeden önce cahiliye geleneğinde kadının nikâhtaki konumuna değinmek faydadan hali değildir. Kız çocuğu doğduğunda istenmeme şeklinde başlayan bu süreç, toplum ve aile hayatına da yansımıştır. Diğer taraftan Araplarda kabile içinde itibarlı, sözü dinlenen kadınlar da yok değildir.⁶ Örneğin Hind bt. Utbe'nin (ö. 14/635) evlilik hususunda görüşü alınmıştır.⁷ Ancak bu tür uygulamalar itibarlı ailele-

¹ Mustafa Armağan, *Gelenek ve Modernlik Arasında* (İstanbul: İz Yayınları, 1998), 64.

² Selçuk Coşkun, *Kavramsal ve Olgusal Açından Sünnet-Gelenek İlişkisi* (İstanbul: Marmara Ünversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 123.

³ Cevâd Ali, *el-Mufaşşal fî târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm* (Beirut: Dâru's-Sâkı, 1422/2001), 5/530.

⁴ Konuyla ilgili bir örnek için bkz. Talat Sakallı, "Cârî Kültürün Hadis Rivayetine Etkisi", *IV. Kutlu Doğum Sempozyumu* (Isparta: 2001), 288-297.

⁵ Armağan, *Gelenek*, 73.

⁶ Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Arap Tarihi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 122; Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 156.

⁷ Muhammed b. Sa'd el-Hâşimî el-Basrî, *eṭ-Ṭabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990), 8/187; Ahmet Acarlıoğlu, "Câhiliyeden İslama Evlenme", *İlahiyat Akademi Dergisi* (Temmuz, 2020), 108.

re has, yetiştirilme tarzıyla yakından ilgilidir.⁸ Bu sebeple Araplarda evlilikte kadının görüşünü almanın, yaygın bir gelenek olmadığı söylenebilir.⁹

Cahiliye Arapları dul olsun, bekâr olsun kızlarını görüşünü almadan istedikleri bir kişiyle evlendirmeyi gelenek olarak uygulamıştır. Velî de velâyeti altında bulunan kişiyi zorla evlendirebilme yetkisine sahiptir. Buhârî'nin nakline göre Hz. Âişe (ö. 58/678), câhiliyye döneminde evliliklerin veliler arasında, kıza sorulmadan yapıldığını beyan etmiştir.¹⁰ Bir kızla amcasının oğlu evlenmek istediğinde kızın bu evliliği reddetme hakkının olmaması da Araplarda uygulanan bir gelenektir.¹¹

İbn Abbâs'ın (ö. 68/687) ifadesine göre câhiliyye Araplarında dul kadının da evlilikte söz hakkı yoktur. Akrabalar kadını istedikleri bir kişiyle nikâhlama yetkisine sahiptir.¹² Ayrıca doğmamış kızını nikâhlama da cahiliye adetlerindedir. Hz. Peygamber ise böyle bir akdin geçersiz olduğunu söylemiştir.¹³

Araştırmada Hz. Peygamber'in hadislerinin anlaşılmasında geleneğin rolü üzerinde durulmuş, kadınların nikâh irâdesi ile ilgili hadisleri anlayan ve onlardan hüküm çıkaran müçtehitlerin gelenekten nasıl etkiledikleri konusu tetkik edilmiştir. Konuyla ilgili hadisler başta Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'leri olmak üzere hemen hemen bütün muteber kaynaklarda yer aldığı ve muhaddisler tarafından sahîh olarak değerlendirildiği için tekrardan râvi değerlendirmesi yapılmamış, rivayetler metin tenkid kriterlerine göre tetkik edilmiştir.

1. Dul veya Buluğ Çağını Aşmış Kadınların Nikâh İradesiyle İlgili Rivayetler

Kadının nikâhtaki iradesinden kastımız, evlenirken görüşünün alınıp alınmamasıdır. Konuyla ilgili rivayetlerde genelde hem dul hem de buluğ çağını aşmış kadınların görüşlerinin alınması birlikte zikredilmiştir. Bu sebeple dul ve buluğ çağını aşan kadınlarla ilgili rivayetler birlikte incelenmiştir. Görüş alınmaması gerekçesiyle Hz. Peygamber'in fesh ettiği nikâhlarla

⁸ Adnan Demircan, "Câhiliye ve İslam Nikâh Uygulamaları Arasındaki Benzerlikler" *Dimlerde Nikâh* (Nisan 2012), 44; Zeynep Canan Koçak, "İslam Öncesi Araplardaki Aile Kültürünün Hz. Peygamber ve Hadisler Üzerindeki Etkisi" *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (15 Aralık 2017), 246.

⁹ Cevâd Ali, *Mufaşşal*, 10/199.

¹⁰ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u ş-şahîh*, nşr. Mustafa Dib el-Boğa (Beirut: Dâru İbn Kesîr, 1407/1987), "Nikâh", 37 (No. 4834).

¹¹ Cevâd Ali, *Mufaşşal*, 10/199.

¹² Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sünen*, nşr. Muhammed Muhiyyiddîn (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1406/1986), "Nikâh", 23 (No. 2089).

¹³ Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1422/2001), 44/620; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 28 (No. 2103); Adnan Demircan, "Câhiliye ve Hz. Peygamber Uygulamalarıyla Nikâh", *Diyânet İlmî Dergi* 49/3 (Temmuz, 2013), 30.

ilgili rivayetler, müstakil başlık altında ayrıca işlenmiştir. Son olarak küçük çocukların evliliğinde irade meselesi ele alınarak konu tamamlanmıştır.

1.1. Hz. Aişe Rivâyeti

Hz. Aişe, Rasûlullah'a cârîye evlendirilirken görüşü alınır mı diye sormuş. Hz. Peygamber: “*Alınır*” demiştir. Hz. Âişe: “*Bekâr kızlar utanır*” deyince Rasûlullah: “*Susmak onay yerine geçer*” demiştir.¹⁴ Müslim tarikinde rivayetin ilk bölümü cârîye hakkında olup, ikinci kısımda ise cariye yerine dul ve bekâr kız ifadesi kullanılmıştır.¹⁵ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Ebû Nuaym (ö. 430/1038) tarikinde rivayetin ikinci kısmı *cârîye utanır* şeklinde olup, bekâr hakkında genel değildir.¹⁶ Rivayet İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849), Buhârî, Ebû Ya'lâ (ö. 307/919) İbn Hibbân (ö. 354/965) ve Beyhakî'de (ö. 458/1066) bütün kadınlar hakkında genel olarak geçmektedir.¹⁷ Şu halde rivayetin bazı tariklerinde geçen cârîye lafzı kadın manasındadır denilebilir. Zaten cârîye kelimesi Arapça'da kadın manasında da kullanılmıştır.¹⁸

Bu konuda varid olan hadislerde “*dulun görüşü sorulur*” kısmı *isti'mâr* ile ifade edilirken; bekâr kızların izni kısmı *isti'zân* ile ifade edilmiştir. *İsti'mâr*, görüş alma anlamındadır. Bu sebeple fakihler velînin velayeti altındaki dulun görüşünü almak zorunda olduğunu söylemişlerdir. *İsti'zân* ise izin istemek demektir. İzin verme bizzat söyleme şeklinde olabildiği gibi susma şeklinde de olabilir.¹⁹ İbn Abdülber'e (ö. 463/1071) göre bekâr kızla ilgili *isti'zân* lafzı doğrudur. Bu sebeple Mâlik nüshalarında bu ifade kullanılmıştır.²⁰ Ancak rivayetlerde bu iki kavramın raviler tarafından birbiri yerine kullanıldığı görülür.

¹⁴ Abdurrezzâk b. Hemmam es-San'ânî, *el-Muşannef fi'l-hadîs* (Beyrut: el-Meclisü'l-İlmi, 1403/1983), 6/142.

¹⁵ Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-Şâhih*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Dâdu İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1405/1985), “Nikâh”, 65 (No. 1420).

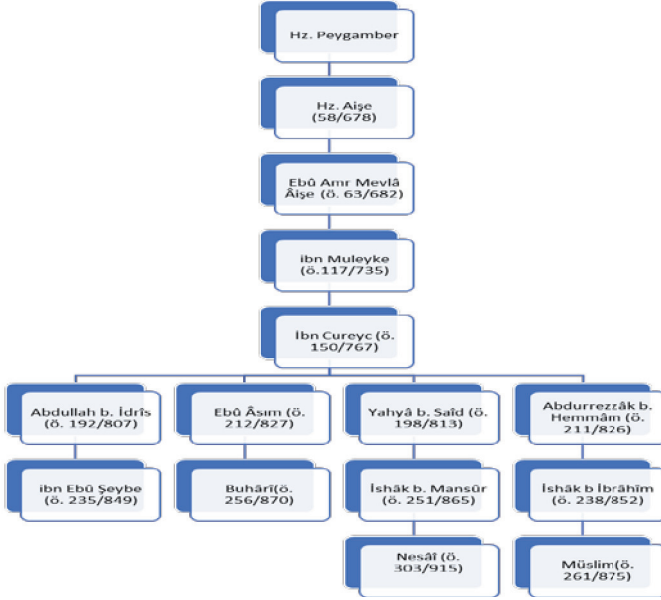
¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42/199; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *el-Müsnedü'l-müstahrec 'alâ Şâhihi Müslim* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417/1996), 4/85.

¹⁷ Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Şeybe, *el-Muşannef* (Cidde: Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1427/2006), 3/458; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 40/216; Buhârî, “Hiyel”, 10 (No. 6567); Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsenâ et-Temîmî el-Mevsilî, *el-Müsned* (Dimeşk: Dâru'l-Me'mûn, 1404/1984), 8-297; İbn Balabân, *el-İhsân*, 9/393; Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003), 7/192.

¹⁸ Selçuk Coşkun, “Anlam Değişmelerinin Sebep Olduğu Anakronik Bakış ve Hadis Yorumlarındaki Yanıltıcılığı” *Ekev Akademi* 12/35 (2008), 39.

¹⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şâhihi'l-Buhârî*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Muesesetü'r-Risâle, 1434/2013), 15/381.

²⁰ Cemâlüddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaftâ mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî (Mağrib: Vizâretü Umûmi'l-Evkâf, 1387/1967), 19/75.

Riveyette bahsedilen bekâr, buluğ çağını aşmış kişidir. Zira buluğ çağına ermeyen çocuk, evliliğin ne olduğunu bilemeyeceği için konuyla ilgili görüş bildiremez. İbn Battâl (ö. 449/1057) ve Tahâvî'ye (ö. 321/933) göre rivayetlerin zahiri bekâr kızın iznini almadan evlendirilemeyeceğini ifade etmektedir.²¹

İsnad şemasında da görüldüğü gibi medârî İbn Cüreyc olan bu hadis, ferd-i mutlak olup, sened yönüyle sahihtir. Abdurrezâk, Ahmed b. Hanbel'in bir tariki ve Müslim tarikleri câriye hakkında gelmiş olsa da diğer muhaddisler hadisi bütün kadınları içine alacak şekilde nakletmişlerdir. Rivayetin bazı tariklerinde geçen câriye bu hadiste kadın manasında kullanılmıştır.

1.2. İbn Abbâs Rivayeti

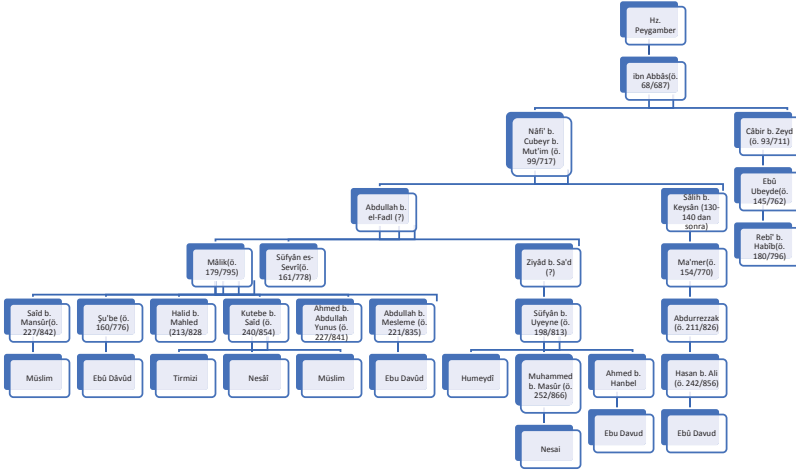
İbn Abbâs'ın nakline göre Hz. Peygamber, “*Nikâh konusunda dulun kendi rızası velîsinin rızasından önemlidir. Bekârın izni alınır, susması izin sayılır*” buyurmuştur.²² Rivayet, Rebî' b. Habîb (ö. 180/796), Şâfiî (ö. 204/820) Abdurrezâk, İbn Ebû Şeybe ve İbn Hibbân (ö. 354/965) tarafından ise manaya tesir etmeyecek küçük lafız farklılığıyla nakledilmiştir.²³ Mâlik

²¹ Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Kurtubî, *Şerhu'l-Câmi'i's-Sahîh*, thk. Yâsir b. İbrâhîm (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1424/2003), 7/254; Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, *Şerhu müşkilü'l-âşâr*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994), 14/437.

²² Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, nşr. Mustafa A'zamî (Abudabi, Müessesetü Zâyed, 1425/2004), “Nikâh”, 4 (3/749).

²³ Rebî' b. Habîb, el-Câmi'u's-şâhih *müsnedü'l-İmam er-Rebi' b. Habîb* (Kâhire: el-Matabatü's-Selâfiyye, 1984/1349), 2/30; Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şâfiî, *Müsnedü's-Şâfiî* (Bey-

tarikinde *bekârın izni alınır* ifadesinde isti'ân lafzı kullanılmışken, Saîd b. Mansûr, (ö. 227/842) İbn Ebû Şeybe ve Nesâî'nin (ö. 303/915) bir tarikinde ise isti'mâr lafzı kullanılmıştır.²⁴

Nesâî'nin bazı tariklerinde *bekâr kız* yerine *yetime* lafzı kullanılmıştır.²⁵ Abdurrezzâk, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd'un nakillerinde ise mesele hüküm haline getirilmiş, konuyla ilgili bölüm *yetimin görüşü* alınır şeklindedir.²⁶ Dârimî (ö. 255/869), Müslim, Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892) ve Nesâî tarikinde *bekâra sorulur* lafızına yer verilmiştir.²⁷

Bu konuda üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise hadiste geçen *dul* kelimesiyle ilgilidir. Humeydî, Ahmed b. Hanbel, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Taberânî'nin bir tariklerinde *dul* kelimesi *seyyib* olarak kaydedilmiştir.²⁸ Diğer tarikler ise *eyyim* olarak nakledilmiştir. *Seyyib*, *dul*

rut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994/1400), 174; Abdurrezzâk, *Muşannef*, 6/142; İbn Ebî Şeybe, *Muşannef*, 3/458; İbn Balabân, *el-İhsân*, 9/396.

²⁴ Ebû Osmân Saîd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî, *Sünen* (Hindistan: Dâru's-Selefiyye, 1405/1985), 1/181; Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, nşr. Şuayb Arnaud (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1422/2001), 5/172.

²⁵ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/172.

²⁶ Abdurrezzâk, *Muşannef*, 6/ 145; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/206; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 26 (No. 2100); Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Sünen*, Abdulfettâh Ebû Gudde (Haleb, Mektebetü Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1400/1980), "Nikâh", 31 (No. 3261).

²⁷ Abdullah b. Abdîrrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *Sünen* (Riyad: Dâru'l-Muğni, 1420/2000), "Nikâh", 13 (No. 1398); Müslim, "Nikâh", 66; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 26 (No. 2098); Ebû İsâ Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen*, nşr. Beşşâr Avvâd (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1416/1996), "Nikâh", 18 (No. 1108); Nesâî, "Nikâh", 31 (No. 3260).

²⁸ Abdullah b. Zübeyr b. İsa el-Humeydî, *el-Müsned* (Dimeşk: Dâru's-Sekâ, 1416/1996), 1/452; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/384; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 26 (No. 2098); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5/172; Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1404/1984), 10-307.

manasına gelmektedir. *Eyyim* ise duldan daha geneldir. Araplarca kocası olmayan kadın manasında kullanılmıştır. Başta İbrâhim el-Harbî (ö. 285/889) olmak üzere birçok dilciden bu yönde izahlar nakledilmiştir.²⁹ İçinizden evli olmayanları evlendirin”³⁰ âyetinde de *eyyim* “eşi olmayan” manasında kullanılmıştır. Fakat hadiste geçen *eyyim* dul manasındadır. Rivayetin sonundaki *bekâr kızın izni susmayladır* bölümü de baştaki *eyyim* kelimesinin dul manasında kullanıldığının delilidir.³¹ Hz. Osman da eşi Rukiye öldüğünde dul (*eyyim*) olarak tanımlanmıştır.³²

Sonuç olarak İbn Abbâs’tan mervî rivayet sened yönüyle muttasıl ve sahîhtir. Hz. Peygamber nikâh konusunda dul ile bekâr kızın iradesini aynı cümle içinde zikretmiştir. Söze başlarken dulun nikâh hususunda velisinden öncelikli olduğunu net bir şekilde ifade etmiştir. Hemen peşinden sözü bekâr kıza getirmiş, bekâr kız evlendirilirken izninin alınması gerektiğini söylemiştir. Müçtehit imamlar bu izin almanın keyfiyetini kendi içtihatlarına göre açıklamışlardır.

1.3. Ebû Hureyre Rivayeti

Ebû Hureyre’nin (ö. 58/678) rivayetine göre Hz. Peygamber: “Dulun görüşü (*isti’mâr*) alınır, bekârdan ise izin (*isti’zân*) alınır” buyurmuştur. “İzin nasıl alınır ey Allah’ın Rasûlü?” denildiğinde “Susması izin yerine geçer” cevabını vermiştir.³³ Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, rivayeti aslı aynı, benzer bir sened ve lafızlarla nakletmiştir.³⁴ Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, tarikinde dul lafzı *eyyim* ile ifade edilmişken; Abdurrezzâk, Dârimî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî tariklerinde *seyyib* kelimesi ile ifade edilmiştir. Saîd b. Mansûr tarikinin sonu “Dul *istişare* edilmedikçe evlendirilmez” şeklindedir.³⁵ Ebû Dâvûd, Bezzâr, Tirmizî’nin bir diğer tariki ve İbn Hibbân’da ise sadece *yetim* lafzı geçmiştir.³⁶ Ebû Dâvûd bazı rivayetlerde geçen *kızın susması veya ağlaması kabul ettiğine delildir* bölü-

²⁹ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 15/380.

³⁰ en-Nûr 24/32.

³¹ Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstizkârü’l-Câmi’ li-mezâhibi fukahâ’i’l-emşâr ve ‘ulemâ’i’l-aktâr*, thk. Sâlim Muhammed Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1420/2000), 5/387; Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Hattâbî, *İlâmü’l-hadîs fi şerhi Şahîhi’l-Buhârî*, thk. Muhammed b. Sa’d Abdurrahmân (Mekke: Câmîati’l-Ümmi’l-Kurâ, 1408/1988), 3/1971; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 15/380.

³² İbn Abdülber, *İstizkâr*, 5/387.

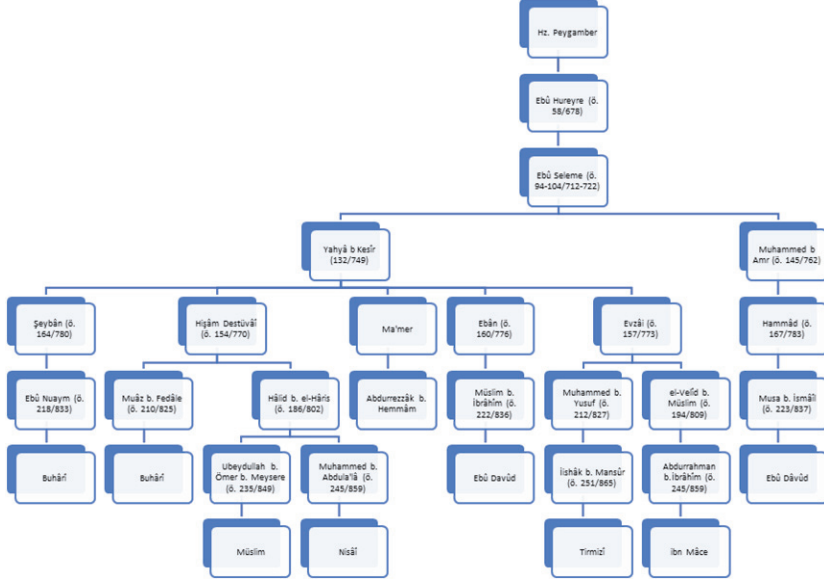
³³ Abdurrezzâk, *Muşannef*, 6/143.

³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15/371; Buhârî, “Hiyel”, 10 (No. 6567); Müslim, “Nikâh”, 64; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 24 (No. 2092); Tirmizî, “Nikâh”, 18 (No. 1107); Nesâî, “Nikâh”, 34 (No. 3265).

³⁵ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, 1/181.

³⁶ Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, *el-Müsned*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah (Medîne: Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, 1430/2009), 8/165; İbn Balabân, *el-İhsân*, 9/392.

mündeki *ağlama* ifadesinin şâz olduğunu söylemiştir. Bu vehmin sorumlusu ise ona göre ya İbn İdrîs veya Muhammed b. Alâ'dır.³⁷

İbn Abdülber, bu rivayette geçen “*bekârın izni alınır*” bölümünü “*yetimin izni alınır*” şeklinde anlamış, bu anlayışa göre hadislerde çelişkinin kalkacağını iddia etmiştir.³⁸ Tirmizî “*yetim izni alınmaksızın evlendirilmez*” tarihi için hasen sahih hükmü vermiş, es-Sevrî (ö. 161/778) ve Şâfiî'nin aralarına dâhil olduğu birçok âlimin yetim buluşa ermeden ve rızası alınmadan evlendirilmez sonucuna vardığını ifade etmiştir. Görüldüğü gibi Tirmizî burada rivayetin bazı tariklerinde geçen *yetimin izni alınır* lafzını esas almış, musanniflerin çoğunun naklettiği “*bekârın izni alınır*” lafzını ise dikkate almamıştır.

Sened yönüyle sahîh olan bu rivayetin medârı Ebû Seleme'dir. Hz. Peygamber dul ile bekâr kızın nasıl evlendirileceği konusu üzerinde durmuştur. Dulun görüşünün alınacağını, bekârın ise izninin alınması gerektiğini söylemiştir. Tahâvî'nin de dediği gibi bu hadis, babanın dul veya bekâr kızını rızası dışında evlendiremeyeceğine delalet etmektedir.³⁹

³⁷ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 24 (No. 2094).

³⁸ İbn Abdülber, *Temhîd*, 19/102.

³⁹ Tahâvî, *Müşkili'l-âşâr*, 14/441.

1.4. Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Cumhura göre dul ile bekârın hükümleri birbirinden farklıdır. Âlimlerin çoğu dul kadın rızası alınmaksızın evlendirilmez görüşündedir. Eğer evlendirilirse nikâh fesh olur.⁴⁰ Dul ile ilgili farklı bir görüş İbrahim en-Nehâî'den (ö. 96/714) nakledilmiştir. Ona göre insanlar himayeleri altında yaşayan dul kadınların görüşünü almaksızın; çocuklarıyla beraber uzakta kendi başına yaşayan dul kadınları ise görüşünü alarak evlendirmişlerdir.⁴¹ Daha önceden birkaç kez vurgulandığı gibi dul izni alınmadan evlendirilemez. Bu, bizzat Rasûlullah'ın ifadelerinde geçmektedir. Ancak Nehâî burada babasının evinde kalan dulu, bekâr kıza benzeterek böyle hükme varmıştır. Onu böyle düşünmeye iten asıl sebep gelenektir.

Cumhur bekârın izni alınmaksızın evlendirebileceği kanaatinde-dir. Atâ'ya bekâr kız rızası almadan evlendirilir mi diye sorulunca evet demiştir.⁴² Ondan bekâr zorla evlendirilmez şeklinde rivayetler olsa da evlendirilir rivayetleri tercih edilmiştir.⁴³ Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye babanın kızının görüşünü almadan evlendirmesini caiz olarak görmüşlerken, Ehl-i re'y bu nikâha karşı çıkmıştır.⁴⁴ Ancak cumhur tarafından babaya tanınan bu hak sınırsız değildir. Şirbînî'ye (ö. 977/1550) göre babanın kızını zorla evlendirmesi için koca adayının âmâ, yaşlı vb. kızın sosyal yaşayışına zarar verecek bir özelliğinin olmaması gerekir.⁴⁵

Cumhur, buluş çağını aşan kadının nikâhtaki iradesiyle ilgili görüşlerinin temellendirirken üç farklı delil kullanmaktadır. Bunlardan ilki *velisiz nikâh olmaz* hadisi, ikincisi konuyla ilgili uygulamalar, üçüncüsü ise “*Dulun görüşü, bekârın izni alınır*” rivayetinin lugavî tahlilleridir.

Hanefîler, nikâhta velînin onayına gerek olmadığını söylerken diğer mezhepler ise nikâhta velînin iznini şart koşmaktadırlar.⁴⁶ Cumhur bu konuda “*Velisiz nikâh bâtıldır*”⁴⁷ hadisi ile “*Kadın başka bir kadını evlendiremez. Kadın kendi nikâhını tek başına kıyamaz. Sadece zâniye kadın kendi başına*

⁴⁰ Tirmizî, “Nikâh”, 18 (No. 1107).

⁴¹ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, 1/185; Abdürrezzâk, *Muşannef*, 6/144.

⁴² Abdürrezzâk, *Muşannef*, 6/150.

⁴³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/188.

⁴⁴ Tirmizî, “Nikâh”, 18 (No. 1107).

⁴⁵ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhîrî, *Muğnî'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni'elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fîkr, ts.), 3/149; Burhan Erkuş, *İslam Hukukuna Göre Kadının Nikâh Yetkisi Problemi*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999, 31.

⁴⁶ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1420/1999), 3/36. Ebû Hanîfe'nin bu konuda yalnız kaldığıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. M. Ali AYTEKİN, “İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin Muâmelât Alanında Yalnız Kaldığı Bazı Görüşler ve Görüşlerin Analizi”, *Mütefekkir Dergisi* 7/14 (2020), 512-516.

⁴⁷ Tirmizî, “Nikâh”, 14 (No. 1102); Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 17 (No. 2079).

*evlenebilir*⁴⁸ hadislerini delil almaktadır. Konuyla ilgili hadisler hakkında yapılan müstakil bir çalışmada rivayet ferd-i mutlak olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca rivayetin sahâbe râvisi ile hadisin medârı olan Zührî, rivayetin ihtiva ettiği hükme aykırı davranmıştır. Râvilerden biri de hadisi unutmuş, bu rivayeti naklettiğini inkâr etmiştir. Ancak hadis hakkındaki kusurlar adaletle değil de zabtla ilgili olduğu için hadis hasen li-gayrihî sayılmıştır.⁴⁹

Tirmizî, *velîsiz nikâh olmaz* hadisini İbn Abbâs dışında birkaç sahâbînin nakletmesi ve İbn Abbâs'ın Hz. Peygamber'in vefatından sonra *velîsiz nikâh olmaz* şeklinde fetva vermesi sebebiyle hasen sahîh hükmü vermiştir. O, hadisi baba kızınının görüşünü almadan istediği biriyle evlendirebilir şeklinde anlamıştır. Konuyla ilgili başka merfû delil de zikretmemiştir. *Velîsiz nikâh olmaz* hadisini veli kızını istediği biriyle evlendirilebilir şeklinde yorumlamak isabetli değildir. Çünkü Hz. Peygamber bu ifade ile bekârın velisinden habersiz nikâh kıymasını yasaklamıştır. Rivayetin bekârın nikâh iradesiyle ilgisi yoktur. İmâm Şâfiî bu hadisten hareket ederek velîyi nikâhın rükünlerinden saymıştır. Ona göre “Kadınları boşadığınızda, onlar da iddet sürelerini tamamladıklarında, aralarında mâkul ve meşrû ölçülerde anlaşılırsa kadınların eski kocalarıyla yeniden nikâhlanmalarına engel olmayın”⁵⁰ ayeti de velîsiz nikâh olmayacağına en açık delildir.⁵¹ Çünkü ayetteki “engel olmayın” fiilinin faili velîdir. Cumhura göre bekâr veya dul olsun bütün kadınların nikahlarının geçerli olması, velinin onayına bağlıdır.⁵² Şâfiî burada kendi geleneğinde yaygın olarak bulunan, evlilik hususunda erkeğin daha çok söz sahibi olduğu geleneksel kabule uygun bir yaklaşım sergilemiştir. Hanefîler ise meseleye daha geniş bir perspektiften bakmış, kadının evlenme yetkisini bizzat kendisinin kullanmasını onaylamışlardır.⁵³ Ancak bazı Hanefîlerin kıza velinin haberi olmadan nikâh kıyma yetkisi vermeleri de malumdur. Ancak imam Muhammed, nikâh akdinin oluşması için veli ile kadının rızasının aynı istikamette olmasını şart koşmuştur.⁵⁴ Mezhep içindeki farklı gö-

⁴⁸ Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen*, nşr. Muhammed Fuad Abdulkâfi (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.) “Nikâh”, 15 (No. 1882).

⁴⁹ Mutlu Gül, “Hadislerin Rivayet Özelliklerinin Fıkha Etkisi Bağlamında Velîsiz Kıyılan Nikâhın Batıl Olduğunu İfade Eden Rivayetin Tahrîc ve Tenkidi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 22 (2003), 376.

⁵⁰ el-Bakara, 2/232.

⁵¹ Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Üm* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1411/1990), 5/154; 5/178.

⁵² Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *el-Hâvi, fi fikhî's-Şâfiî*, nşr. Ali Muhammed Muavviz - Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994), 9/38.

⁵³ Muammer Bayraktutar, *İmâm Şâfiî'nin Hadis Yorum Metodolojisi* (Ankara: Otto Yayınları, 2015), 225.

⁵⁴ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î fi tertîbi's-şerâ'î* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986), 2/242; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve Istilahâtı Fikhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1405/1985), 2/47.

rüşler sebebiyle Osmanlı döneminde 1544 yılına kadar kadınlara mutlak evlenme yetkisi verilmiş, bu tarihten sonra ise velîden izin almak suretiyle evlenme yetkisi tanınmıştır.⁵⁵ İbn Hazm (ö. 456/1064) meseleyi umûm husûs açısından değerlendirmiş, mezkûr hadisi âm; “*dulun görüşü bekârın izni alınır*” hadisini ise has kabul etmiştir. Bu sebeple İbn Hazm’a göre velî dul veya bekâr kızını istemediği bir kişiyle evlendiremez. Dul-bekâr da kendi başına nikâh kıyamaz. Nikâh kıyabilmek için velîden izin almak (haber vermek) zorundadır.⁵⁶ Günümüz şartları gözönünde bulundurulduğunda İbn Hazm ve imam Muhammed’in verdiği bu mana tercihe daha uygundur. Zira daha önce nakledilen “*Nikâh konusunda dulun rızası velisinin rızasından daha önemlidir. Bekârın izni alınır*” hadisi de onların bu anlayışını teyit etmektedir. Rivayete dikkat edilirse dulun evlilik hususunda kendi kararını verebileceği ifade edilmiş, hemen peşinden bekârdan da izin alınması gerektiği ifade edilerek, veli ile kadının iradesinin aynı istikamette olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Aslında hadiste kastedilen izin cumhurun iddia ettiği gibi velîden kaynaklı bir hak değil, kızın nafaka, mehir ve kefiyette dengeyi yakalamasına yönelik, kadınlara ilgili bir haktır.⁵⁷

Kadının nikâh iradesi konusunda cumhurun kullandığı bir diğer delil ise sahâbe ve tabiîn uygulamalarıdır. Kasım b. Muhammed (ö. 107/725) ve Sâlim b. Abdullah (ö. 106/725) kızlarını evlendirirken görüşlerini sormamışlardır. İmâm Mâlik bu nakilden hemen sonra “*Bize göre bekâr kızların nikâhında bu hüküm geçerlidir*” diyerek geleneği kabul ettiğini net bir şekilde ifade etmiştir.⁵⁸ Ayrıca Şâfiî; İbn Ömer, Kâsım b. Muhammed (ö. 107/726) ve Sâlim b. Abdullah’ın (ö. 106/725) kızlarını görüşlerini almadan evlendirdiklerini de söyleyerek yaptığı yorumu, gelenek ile sağlamlaştırma yolunu tercih etmiştir.⁵⁹ Süleymân b. Yesâr’a (ö. 107/725) göre bekâr bir kızı evlendirmek için babasının kızın iznini almasına ihtiyaç yoktur. Abdullah b. Zekvân, (ö. 130/708) Fukahâ-i seb’a’nın tamamının bu görüşte olduğunu söylemiştir.⁶⁰ Nehâî, Şa’bî (ö. 104/722) Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) ve Zührî de (ö. 124/742) aynı görüştedir.⁶¹ Bu nakiller İmâm Mâlik’in neden bu görüşe meylettiğini izah etmektedir. Aslında konuyla ilgili verdiği hüküm kendi usulüne de uygundur. Zira ona göre amel-i

⁵⁵ Mehmet Akif Aydın, *İslam Osmanlı Aile Hukuku* (İstanbul: MÜİF Yayınları, 2018), 96; Erkuş, *Kadının Nikâh Yetkisi*, 6.

⁵⁶ İbn Hazm, *Muhalâ*, 9/36-38.

⁵⁷ Muhammed Enver Şah Keşmirî, *Feyzü’l-bârî ‘alâ Şaḥîḥi’l-Buḥârî*, nşr. Bedr-i Âlem Mir’âtî (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1426/2005), 5/528.

⁵⁸ Mâlik, *Nikâh*, 6 (3/750).

⁵⁹ Şâfiî, *Üm*, 7/163.

⁶⁰ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 7/188.

⁶¹ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 7/188; Abdürrezzâk, *Muşannef*, 6/145.

Medine muteber bir delildir. İbn Ömer'in kızlarını evlendirirken tıpkı Hz. Peygamber'in yaptığı gibi onlara sorduğu nakledilmiştir.⁶² Ancak bu uygulamalar geleneğin baskısını kırmaya yetmemiştir. Uygulama denince Rasûllah'ın kızlarını nasıl evlendirdiği konusunu da değinmek gerekmektedir. Şüphesiz Hz. Peygamber'in kızlarını evlendirmesi, burada aktarılan geleneğe uymamaktadır. Hz. Peygamber kızlarını isteyen biri olduğunda onların kapısının önüne gelir ve 'falan kişi sizden falancayla evlenmek istiyor' derdi. Kendisine talip olunan kız eğer bu evliliğe razı ise sükût eder, razı değilse kapıdaki perdeyi sallardı. Rasûllah kızının bu hareketinden evliliğe rızası olmadığını anlar ve talep sahibine durumu bildirirdi.⁶³ Hz. Peygamber'in ve kızlarının bu uygulaması *bekârın susması ikrardır* sözünün ne manaya geldiğini net bir şekilde izah etmektedir.

Dulun görüşü, bekârın izni alınır hadisinde yapılan lugavî tahlillerin ilki yetim kelimesi ile ilgilidir. Cumhur bu rivayetlerdeki musanniflerin çoğu tarafından tercih edilmeyen *yetim* lafzını asıl almış, diğer rivayetin hükümünü bu lafza göre belirlemiştir. Onlara göre yetim evlendirilirken görüşü alınırken, bekâr kızın babasının böyle bir izin almasına gerek yoktur.⁶⁴ Yetim evlendirilirken görüşü alındığına dair ittifak olduğu söylenebilir. Örneğin Hz. Ömer, Hz. Ali, Nehâî ve Kadı Şurayh'ın "*yetim kızın evlilikle ilgili görüşü alınır*" dedikleri nakledilmiştir.⁶⁵ Ancak daha önceden de vurgulandığı gibi musanniflerin çoğunluğu yetim lafzı yerine bekâr lafzını tercih etmişlerdir. Ayrıca yetimle nikâhlanma rivayetlerinin yaşanan olaylara şahitlik eden İbn Ömer, "*Dul olsun bekâr olsun babası tarafından zorla evlendirilen kadınların itirazlarını Hz. Peygamber haklı bulmuştur*"⁶⁶ diyerek meselenin yetimle ilgili değil, kadının iradesiyle ilgili olduğunu açıkça beyan etmiştir. Yetimle ilgili rivayet bekâr ve dul ile ilgili rivayetlere benzer lafızla nakledilmiştir. Ancak cumhurun yetime nikâhta irade yetkisi verirken bekâra bu yetkiyi vermemesi ayrı bir çelişkidir. Hanefîler ise yetim kızın evliliği ile ilgili olarak gelen hadisleri bekârın rızasının alınmadan evlendirilemeyeceğinin delili olarak görürler. Çünkü bu hadislerde kastedilenin bekâr olan yetimler olduğunda ittifak vardır.⁶⁷

Hadislerin lugavî yorumuyla ilgili zikredilmesi gereken bir başka husus, Ebû Dâvûd'un naklettiği "*Bekârın evlilik hakkındaki görüşünü babası*

⁶² Abdürrezzâk, *Musannef*, 6/144. İmâm Şâfiî İbn Ömer'in kızını görüşünü almadan evlendirdiğini nakletmiştir. Muhtemelen İbn Ömer kızlarından bazılarını izin alarak bazılarını ise izin almadan evlendirmiştir.

⁶³ Abdürrezzâk, *Musannef*, 6/143.

⁶⁴ İbn Abdülber, *Temhîd*, 19/102; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/186.

⁶⁵ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, 1/182.

⁶⁶ Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Şerhu Muhtaşari't-Taḥâvî*, thk. İsmetullâh İnâyetullâh Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1431/2010), 4/282.

⁶⁷ Cessâs, *Şerhu Muhtaşari't-Taḥâvî*, 4/278.

alır” rivayetidir. (أَبُوهَا يَسْتَأْمِرُهَا) Ebû Dâvûd’a göre rivayetin bu bölümü Süfyân b. Uyeyne’den başkası rivayet etmediği için şazdır.⁶⁸ Şâfiî ise Süfyân’ın bu ilavesi bekâr kızın nikâhlanması hususunda babanın söz sahibi olduğunu gösterir demiştir.⁶⁹

İbn Abbâs, Ebû Hureyre ve Hz. Âişe’den gelen rivayetlerde bekâr ile dulun ayrı hükümler altında zikredilmesini İmâm Şâfiî şu şekilde değerlendirmektedir: “*Dul evlilik hususunda veliden önceliklidir*” ifadesi, dulun kendi görüşüyle evlenebileceğine delalet etmektedir. Ancak bekârın görüşünün alınması farz değil, ihtiyârdır. Zira bekârın görüşünün alınması farz olursa, bekâr ile dulun hükmü aynı olmaktadır. Ayrıca “*Dul evlilik hususunda veliden önceliklidir*” demek, bekârın hükmünün farklı olduğunu göstermektedir.⁷⁰ İbn Abdülber de benzer bir te’vil yapmaktadır.⁷¹ Hattâbî’ye göre Şâfiî burada lafzın delâletiyle değil, mef’hûmun delaletiyle hareket etmiştir.⁷² Zira onlara göre bir şey hususi bir özellik ile kayıtlırsa onun mukabilinde gelen şey aynı vasfa dâhil olmaz. Yani dul, nikâh için velîsinden daha yetkili olması hasebiyle mukayyed olarak vasıflandırılmıştır. Bu sebeple dulun mukabilinde gelen bekâr kız aynı özellik ile tavsîf edilmez.⁷³ Bu sebeple bekâr kız dul ile aynı hükmün içerisine dâhil edilmemektedir. Onların böyle bir istidlâlde bulunmasının asıl sebebi, rivayetin hem bekâr hem de dul ile ilgili olmasıdır. Şâfiî’nin bu görüşü de pek isabetli gibi durmamaktadır. Zira rivayetlere bakılırsa Hz. Âişe’nin sorması üzerine Hz. Peygamber’in konuyla ilgili detaylı bilgi verdiği görülür. Ayrıca Hz. Peygamber, dul ile bekârın hükmünü zaten farklı olarak zikretmiştir. Dulun görüşünü açıkça zikretmesi gerekirken bekârın susması kabul için yeterli sayılmıştır.

Hanefîler, Sevrî ve Evzâî’ye (ö. 157/774) göre baba, görüşünü almadan kızını zorla evlendiremez. Susması izin yerine geçer. Hanefîler bu konuda “*Eğer kendi istekleriyle mehrin bir kısmını size başışarlarsa, onu da afiyetle yiyin*”⁷⁴ âyetini delil olarak kullanır. Onlara göre ayetteki fâil velî değil, kadındır. Bu da kadının kendi rızası dışında evlendirilmeyeceğinin başka bir delilidir.⁷⁵ Tahâvî bu durumu kızın nasıl malı üzerinde tasarruf yetkisi varsa kendi nikâhı üzerinde de tasarruf yetkisi vardır diyerek açıkça ifade etmiştir.⁷⁶

⁶⁸ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 26 (No. 2099).

⁶⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/186.

⁷⁰ Şâfiî, *Üm*, 5/179.

⁷¹ İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, 5/388.

⁷² Hattâbî, *İ'lâmü'l-hadîs*, 3/1971.

⁷³ Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen* (Habep: Matbaatü'l-İlimiyye, 1350/1932), 3/205.

⁷⁴ en-Nisâ 4/4.

⁷⁵ Tahâvî, *Müşkilü'l-âşâr*, 14/445.

⁷⁶ Tahâvî, *Müşkilü'l-âşâr*, 14/445. Hanefîler Bakara 230 ve 234. âyetleri de konuyla ilgili deliller arasında zikreder.

Tahâvî'ye göre "Nikâh hususunda velînin dula üstünlüğü yoktur" rivayetinin zâhiri, baba dâhil diğer velîlerin nikâh hususunda dula karışamaya çağını kesin bir şekilde ortaya koyduğu gibi bekâr kızın da aynı hükme dâhil olduğunu ispat etmektedir. Bu sebeple baba, dul veya bekâr kızının iznini ve onayını almadan onları hiçbir kimseye nikâhlayamaz. Ona göre baba kızına sormadan onu istemediği biriyle evlendirirse Ebû Hanîfe ve Süfyan es-Sevrî'nin dediği gibi bu nikâh caiz değildir.⁷⁷ "Dul görüşünü açıkça söylemesi gerekir, kızın ise susması rıza anlamındadır" rivayetini baba dula zorla evlendiremezken bekâr kızı evlendirebilir şeklinde yorumlamak doğru değildir. Çünkü rivayet kızın iznini almayı vacib kılmıştır. Şu hâlde baba kızının iradesine göre hareket etmelidir. Lugavî te'vîllerle sünneti hükümsüz kılmak doğru bir yaklaşım değildir.⁷⁸

Buhârî bu hadisleri "Baba ve diğer velîlerin bekâr veya dula ancak görüşlerini alarak evlendirmesi" başlığı altında zikretmiştir. Yani Buhârî'ye göre bu başlık ister dul olsun ister bekâr evlendirilmek istenen kadının görüşünün alınması gerektiğini göstermektedir. Bu başlıkta sadece küçük kız zikredilmemiştir. Bu sebeple bu hükme buluş çağının altındaki çocuk dâhil değildir. Ayrıca İbn Hacer hüküm olarak cumhurun görüşünü tercih etse de Buhârî'nin kullandığı başlığın evliliğe rıza göstermeyen bekârın zorla evlendirilemeyeceğine delalet ettiğini söylemiştir.⁷⁹ Buhârî'nin konuyla ilgili kullandığı bir diğer başlık ise, *baba kızını rızasını almadan istemediği bir kişiyle nikâhlarsa bu nikâh batıldır* şeklindedir. Buhârî bu başlık altında dul bir kızın babası tarafından istemediği birine verilip, Rasûlullah'ın kızı haklı bulunduğu hadisini nakletmiştir. Ancak başlıkta dul ibaresi geçmemiştir.⁸⁰ Bu sebeple Aynî Buhârî'nin kastının buluş çağına ermiş kızlar olduğunu iddia etmiştir. Şöyle ki Buhârî dört bâb önce Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile evliliğini *kişinin küçük çocuğunu nikâhlanması* başlığı altında zikretmiştir. Burada ise kızın rızası alınmadan baba tarafından kıyılan nikâhın bâtil olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla bu son bâbta zikredilen rivayet, buluş çağını aşmış kızları ifade eder.⁸¹ Dikkat edilirse Aynî, Hz. Peygamber'den mervî lafızlardan hareket ederek konuyu değerlendirmiştir.

İbn Hazm'a göre baba dâhil bütün velîler, buluş çağına gelen kızını ancak müsaadesini aldıktan sonra evlendirebilir. Yani ona göre buluş çağına eren kızın evlenmesi için velî ile kızın rızasının aynı istikamette olması gerekir.⁸² Ayrıca İbn Hazm'a göre buluş çağına eren kızın babası tarafın-

⁷⁷ Tahâvî, *Müşkili'l-âşâr*, 14/435.

⁷⁸ Cessâs, *Şerhu Muhtaşari't-Tahâvî*, 4/285.

⁷⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 15/380-384.

⁸⁰ Buhârî, "Nikâh", 43.

⁸¹ Aynî, *Umde*, 20/129.

⁸² İbn Hazm, *Muḥallâ*, 9/36-38.

dan izni alınmaksızın evlendirilmesi kıyasla elde edilmiş bir hüküm olup, konuyla ilgili bir nas yoktur.⁸³

İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ise buluğ çağını aşan bekâr kızın babası tarafından zorla evlendirilmesini akla ve usule aykırı olarak görmektedir. Ona göre velâyet-i icbâr buluğ çağına ermemiş kişiler için gereklidir. Buluğ çağını aşan birisi için zorlayıcı velâyetten bahsedilemez. Evlilik hususunda babanın zorlamasını kabul etmeyen bekâr, asi de sayılamaz. O bu konuda gelen rivayetleri “baba kızın görüşünü almadan evlendiremez” şeklinde anlamıştır.⁸⁴

Konuyla ilgili mervî hadislerin zâhiri, bekâr kız izni alınmaksızın evlendirilmez şeklindedir. Hanefiler, Buhârî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, İbn Hazm ve İbn Teymiyye'nin de tercihleri bu yöndedir. Bu sebeple rivayetlerin zâhiriyle amel etmenin hiçbir sakıncası yoktur. Ayrıca mezkûr hadisin zâhirini terketmek için başka bir karine gerekmektedir. Cumhuriyet konuyla ilgili harici delili *velisiz nikâh olmaz* rivayetidir. Ancak hadis velinin onayı olmadan nikah olmaz şeklinde de anlaşılabilir. *Velisiz nikâh olmaz* hadisi bu şekilde anlaşıldığı takdirde her iki hadis ile de amel edilmiş olur. Cumhuriyet kendilerini desteklemek için başka bir merfû delil de zikretmemiştir. Onlar lugavî tahliller ve uygulama ile yukarıda verilen hadisin zâhirini kendi anladıkları şekilde açıklamaya gayret etmişlerdir. Sonuç olarak cumhuriyet içinde yaşadığı toplumunun geleneğinden etkilenip, mezkûr hadisleri bu sebeple lugavî tahlillere tabi tuttuğu söylenebilir. Hanefiler, Sevrî, Evzâî, İbn Hazm ve İbn Teymiyye ise geleneğin etkisinde kalmamış, rivayeti zâhir manasına göre anlamışlardır.

2. Kadının Rızası Alınmadan Kıyılan Nikâhların Rasûlullah Tarafından Fesh Edilmesiyle İlgili Rivayetler

Nuaym b. Abdullah kızını, eşi ve kızının görüşünü almadan bir yetimle nikâhlanmıştır. Kızını yüksek miktarda mehir teklif eden İbn Ömer'le nikâhlanmak isteyen anne, Hz. Peygamber'e gelerek itiraz etmiştir. Nuaym “Ben kızıma İbn Ömer'in verdiği kadar mehir veririm” deyince Hz. Peygamber Nuaym'a “Kızını ve eşini bu evliliğe razı et” demiştir.⁸⁵ Rivayetin bazı tarikeleri mürselken bazı tarikeleri ise mevsûldür.⁸⁶ Ayrıca rivayetin sonundaki “Annelere danışın” kısmı müstakil olarak da rivayet edilmiştir.⁸⁷ Baba tara-

⁸³ İbn Hazm, *Muḥallâ*, 9/44.

⁸⁴ Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ* (Medine: Mecmeu'l-Melik Fahd li't-Tibâa, 1425/2004), 32/23-25.

⁸⁵ Abdurrezzâk, *Muṣannef*, 6/148; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 8/505; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 7/43; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/185.

⁸⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/187.

⁸⁷ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 24 (No. 2095).

findan evlendirilen kadın, rivayetlerin tamamında Nuaym'ın kızı olarak kaydedilmiştir.

Abdullah b. Bureyde'nin (ö. 105/723) mürsel rivayetinde babası tarafından görüşü alınmadan evlendirilen bir kız Rasûlullah'a "Bir şey yapabilir miyim?" diye sormuş, Rasûlullah "Tabii ki" deyince "Ben eşimden razıyım ama kadınların haklarını öğrenmek istedim" demiştir.⁸⁸ Nesâî bu rivayeti olaya bizzat şahit olan Hz. Aişe kanalıyla mevsûl olarak nakletmiştir.⁸⁹ İshâk b. Râhûye, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Nesâî ve Dârekutnî'nin nakillerinde *bekâr*; Abdurrezzâk ve Taberânî tarihinde ise *kadın* olarak kaydedilmiştir. Rivayetin Abdurrezzâk, Dârekutnî ve Beyhakî tarikleri mürsel; Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Taberânî tarihi mevsûldür. Beyhakî, Abdullah b. Bureyde'nin Hz. Aişe'den hadis işitmediğini gerekçe göstererek bu rivayeti mürsel saymıştır.⁹⁰ Ancak İbn Ebû Hâtim'e göre Abdullah b. Bureyde Hz. Aişe'den hadis nakletmiştir.⁹¹ Tirmizî, İbn Mâce ve Nesâî, Abdullah b. Bureyde > Aişe tarihiyle hadis nakletmişlerdir.⁹² Üstelik İbn Mâce rivayeti Abdullah b. Bureyde > Babası (Bureyde b. el-Husayb) > Hz. Peygamber tarihiyle vermiştir. Böylece rivayetin mürsel olma iddiası ortadan kalkmıştır. Bureyde bu hadisi hem babasından hem de Aişe'den duymuş olabilir. Ancak babasından duyduğu bir rivayeti, olaya bizzat şahitlik eden Hz. Aişe'ye izafe ederek nakletmiş olması da ihtimal dâhilindedir. İbn Mâce bu hadisi babanın kızını zorla evlendirmesi başlığı altında zikretmiştir. Kullandığı başlık ve verdiği rivayetten onun kızını zorla istemediği bir kişiyle evlendirilmesini onaylamadığını söylenebilir.⁹³

Ebû Dâvûd'un nakline göre babası tarafından zorla evlendirilen bir câriye (bekâr kız) Hz. Peygamber'e gelmiş, Rasûlullah câriyeyi muhayyer bırakmıştır.⁹⁴ Ebû Dâvûd, İkrime (ö. 105/723) > İbn Abbâs kanalıyla naklettiği bu rivayetin mürsel tariklerini de vermiş, halk arasında mürsel tarihin meşhur olduğunu söylemiştir. Rivayet, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce ve Ebû Ya'lâ (ö. 307/919) tarafından benzer lafızlarla mevsûl olarak nakledilmiştir.⁹⁵ Rivayet Dârekutnî ve Beyhakî'ye aynı asılla ulaşmış, her iki müellif de doğrusunun mürsel tarikler olduğunu vurgulamıştır.⁹⁶ Ebû Dâvûd bu rivayeti, babanın görüşünü almadan kızını evlendirmesi baş-

⁸⁸ Abdurrezzâk, *Muşannef*, 6/145.

⁸⁹ Nesâî, "Nikâh", 36 (No. 3269).

⁹⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/190.

⁹¹ Abdurrahmân b. Muhammed b. İdris er-Râzî İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl* (Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1371/1952), 5/14.

⁹² İbn Mâce, "Dua", 5 (No. 3850); Tirmizî, "Da'vât" 85 (No. 3513); Nesâî, "Nikâh", 36 (No. 3269).

⁹³ Konuyla ilgili Atâ ve Said b. Müseyyeb'den mervî başka mürsel rivayetler için bkz. Abdurrezzâk, *Muşannef*, 6/142; Dârekutnî, *Sünen*, 4/337; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/190.

⁹⁴ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 25 (No. 2096).

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/275; İbn Mâce, "Nikâh", 12 (No. 1873); Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 4/404.

⁹⁶ Dârekutnî, *Sünen*, 4/339; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/189.

lığı altında zikretmiştir. Başlık ve verdiği rivayetten hareketle onun, kızın görüşü alınmadan evlendirilemeyeceği kanaatini taşıdığı söylenebilir. Ayrıca Hattâbî'ye göre bu rivayet, babanın kızının görüşünü almadan evlendiremeyeceği manasına gelir.⁹⁷ Kezâ İkrime'nin mürselleri arasında kızları istemedikleri bir kişiyle zorla nikâhlayın rivayeti de vardır.⁹⁸ İbn Abdülber'e göre şayet rivayet sahihse denklik bulunmayan evlilik şeklinde yorumlanmalıdır.⁹⁹ Dârekutnî ve Beyhakî rivayetin mürsel olduğunda ısrar etse de rivayet aynı asılla hem mürsel hem de mevsûl şekilde nakledilmiştir. Ebû Dâvûd rivayetin mevsûl tarikini verdikten sonra halk tarafından mürsel tarikin bilindiğini söylemiş, rivayetin mevsûl tarikinin bir illetine değinmemiş ve mevsûl tarikin yanlış olduğunu beyan etmemiştir. Aynı şekilde İbn Mâce ve Ebû Ya'lâ da rivayetin mevsûl tarikini nakletmişlerdir.

Yetim hakkında müstakil rivayetler de bulunmaktadır. Örneğin Kudâme b. Maz'ûn kardeşi Osmân b. Maz'ûn'un kızını İbn Ömer'e nikâhlamış, Muğîre b. Şu'be ise kızını annesinden istemiş, kız da Muğîre'yi tercih etmiştir. Bunun üzerine olay Hz. Peygamber'e gelmiş, Rasûlullah "O yetimdir, görüşü alınmadan evlendirilmez" demiştir.¹⁰⁰ Yani Hz. Peygamber kızın görüşüne göre hükmetmiş, kız da Muğîre ile evlenmiştir. Rivayette yetim zikredilmiş, bekâr kızdaki ise bahsedilmemiştir.¹⁰¹

Yukarıda verilen Abdullah b. Nu'aym ve Abdullah b. Bureyde rivayeti ile yetim hakkında gelen Kudâme b. Maz'ûn rivayeti benzer olaylarla ilgilidir. Her iki olayda da baba veya velî kızın iznini almadan nikâhlanmış, olaydan Hz. Peygamber haberdar olunca nikâhı kızın isteğine göre yapmıştır. İki rivayet arasındaki tek fark, kızlardan birinin yetim, diğerinin ise olmamasıdır. Fakat cumhur, yukarıdaki olayı yorumlarken kızın nikâh hakkında görüşünü önemsememiş, yetime gelince onun görüşünü almayı şart koşturmuştur.¹⁰² Olaya bizzat şahitlik eden İbn Ömer yaşadığı bu olaylardan çıkardığı sonucu şu şekilde ifade etmiştir: Hz. Peygamber, babası veya kardeşi tarafından görüşü alınmadan evlendirilen dul veya bekâr kızların itirazlarını haklı bulmuş, yapılan nikâh aktini feshetmiştir.¹⁰³ Görüldüğü gibi İbn Ömer, dul olsun bekâr olsun kadınlar tarafından yapılan itirazları Hz. Peygamber'in haklı bulduğunu söylemiş, yetimi ise ayrıca zikretmemiştir. Bahsedilen rivayete İbnü'l-Cevzî *Hilâf*

⁹⁷ Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, 3/204.

⁹⁸ Abdürrezzâk, *Muşannef*, 6/151.

⁹⁹ İbn Abdülber, *Temhîd*, 10/101.

¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 10/284; Darekutnî, *Sünen*, 4/331.

¹⁰¹ Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den mervî yetimle ilgili rivayet için bkz. Dârekutnî, *Sünen*, 4/352.

¹⁰² Tirmizî, *Nikâh*, 18 (No. 1107); İbn Abdülber, *Temhîd*, 19/102.

¹⁰³ Cessâs, *Şerhu Muhtaşari't-Ṭahâvî*, 4/282.

isimli kitabında değinmiş, rivayetin senediyle ilgili bir tenkit yapmadan bu ve bunun gibi rivayetlerin kefaet olmayan evlilikler hakkında olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴ Dârekutnî ise bu rivayetin diğer tariklerinin muttasıl olmadığını söylemiş, Cessâs'ın naklettiği hadis senedine değinmemiştir. Ancak başka bir hadisi izah ederken İbn Beylemânî'nin zayıf bir râvi olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵

Şâfiî, Nuyam b. Abdullah'tan nakledilen rivayette geçen "kızları hakkında annelerine danışın" kısmını annenin görüşünü almak gerekir diyerek yorumlamıştır. Şâfiî'ye göre kızın nikâhı hakkında annenin hiçbir etkisi olmadığı konusunda ihtilaf bulunmamaktadır. Buradaki sormak ise gönlünü razı etmek için istenmiştir. Şâfiî'ye göre "Onlarla istişare et"¹⁰⁶ ayeti onların fikrini sor, görüşlerden kanaat ettiğini uygula demektir. Şu hâlde baba da kızın görüşünü alır fakat kendi kanaat ettiğini uygular.¹⁰⁷ Hattâbî de meseleyi Şâfiî gibi değerlendirmiş, bu ifadeden annenin nikâhla ilgili bir yetkisinin olduğu sonucu çıkarılamaz diyerek, kadının görüşünü alıp, uygulamayı zorunlu görmemiştir.¹⁰⁸ Görüldüğü gibi Şâfiî meseleyi te'vil ederek değerlendirmiş, hadisin zâhirini dikkate almamıştır. Ancak rivayetin zâhirine bakılırsa Rasûlullah kız ve anneyi haklı bulmuş, babaya da anne ve kızını razı etmesi gerektiğini söylemiştir. Eğer durum Şâfiî'ın dediği gibi olsaydı Rasûlullah'ın böyle bir şeyi tavsiye etmesine gerek kalmaz, anne ve kızın itirazlarını reddederdi. Mezkûr rivayetin yetim kız ile ilgili olduğunu iddia etmek yerinde değildir. Çünkü rivayetlerde kızın hem anne hem de babasının hayatta olduğu da net bir şekilde vurgulanmıştır.

Hanefiler meseleye anne açısından bakmamış, nikahta anneye bir rol biçmemiş, kızın nikah iradesini öne çıkarmışlardır. Onlara göre rivayet Şâfiî'ın yaptığı gibi sadece fikirlerini sormak manasına gelmez. Hadis "gö-nüllerini hoş tutmak yeterlidir" şeklinde te'vil de edilmez. Çünkü bu Ebû Hureyre ve Ebû Mûsâ'dan mervî tarikte Hz. Peygamber, *eğer kız istemezse evlendirmek caiz olmaz* demiştir.¹⁰⁹ Ayrıca görüşü alınır ifadesi tek başına kızın görüşünün alınmasının vâcib olduğuna delalet eder. Bu lafzı nedbe yormak doğru değildir.¹¹⁰

¹⁰⁴ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *et-Taḥkîk fi ehâdîsi'l-hilâf* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1414/1994), 2/262.

¹⁰⁵ Dârekutnî, *Sünen*, 4/156.

¹⁰⁶ Âl-i İmrân, 2/159.

¹⁰⁷ Şâfiî, *Üm*, 5/19; Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, thk. Abdulmu'tî Emin Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Kuteybe, 1411/1991), 10/45; İbn Abdülber, *Temhid*, 19/79.

¹⁰⁸ Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, 3/204.

¹⁰⁹ Bezzâr, *Müsned*, 14/305.

¹¹⁰ Cessâs, *Şerḥu Muḥtaşari't-Taḥâvî*, 4/285.

3. Buluş Çağına Ermeyen Küçüklerin Evlendirilmesi

Buluş çağına ulaşmamış erkek çocuk ve kızın babası tarafından nikâhlanabileceği hususunda icmâ vardır.¹¹¹ Ancak nikâh akdine müsaade edilmiş, olması, evliliğin hemen başladığı şeklinde anlaşılmalıdır. Gelenek değiştikçe bu meseleye bakış açısı da değişmektedir. Bu sebeple olsa gerek hakkında icmâ olduğu halde 1917 Aile Hukuku Kararnamesinde evlilik için yaş sınırı bayanlarda 17 olarak tespit edilmiştir.¹¹²

Küçüğün evlendirilmesi velâyet-i icbâr kapsamında değerlendirilmiştir. Bu sebeple veliler velâyeti altında bulunan çocuklarını görüşlerini almaksızın zorla evlendirebilmişlerdir.¹¹³ İmam Mâlik'e göre sadece baba, Şâfiî'ye göre baba ve dede, kızı evlendirmeye yetkilidir. Ahmed b. Hanbel'in konuyla ilgili fikri hakkında ihtilaf olsa da İmâm Mâlik'in görüşüne uygun olan hüküm tercih edilmiştir. Hanefilerde ise velâyet hakkını elinde bulunduran her velî çocuğu evlendirme yetkisine sahiptir.¹¹⁴

Buluş çağına ermeyen kız çocuğunun evlendirilmesiyle ilgili olarak hayız görmeyenlerin hayız müddetini üç ay olarak belirleyen ayet¹¹⁵ kullanılmaktadır.¹¹⁶ Ancak ayet küçük çocuklarla ilgili değil, sağlık vb. sebeple âdet görmeyen kadınlarla ilgili olabilir.

Küçüğün evlendirilmesi konusunda Hz. Peygamber ile Hz. Âişe'nin evliliği ile Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'nın kızı Ümâme'yi Ümmü Seleme'nin oğlu Seleme b. Ebû Seleme ile her ikisi de küçükken evlendirmesi delil olarak alınmaktadır.¹¹⁷ Ayrıca Hz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm ve Zübeyr b. Avvâm'ın kızı Sabiyye'yi evlendirmesi de bu konudaki deliller arasındadır.¹¹⁸ Muhaddisler Hz. Peygamber ile Hz. Âişe'nin nikâhını genellikle “*Babanın buluş çağına ermemiş kızını evlendirmesi*” başlığı altında işlemektedirler.¹¹⁹ Hz. Âişe'nin evlendiğindeki yaşı ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Bunlardan bir kısmı onun evlilik yaşını 9-10 olarak tespit ederken bir diğer kısmı 18-19 olarak tespit etmektedir.¹²⁰ Hz. Âişe'nin

¹¹¹ İbnü'l-Cevzî, *Hilâf*, 1/125; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 396.

¹¹² Komisyon, *Hukuku Aile Kararnamesi*, nşr. Orhan Çeker (İstanbul: Ebru Yayınları, 1985), 67.

¹¹³ Bilmen, *Istilahâtü Fikhiyye Kamusu*, 2/45.

¹¹⁴ Muhiyyittin Abdulhamid, *el-Ehvâliü ş-şahsiyye* (Beirut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1423/2003), 74.

¹¹⁵ et-Talâk, 65/4.

¹¹⁶ Örnek için bkz. Buhârî, “Nikâh”, 39.

¹¹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe, fî temyizi's-sahâbe*, nşr. Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1999), 3/124.

¹¹⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/185.

¹¹⁹ Müslim, “Nikâh”, 69; Nesâî, “Nikâh”, 29 (No. 3379); Behyakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/184. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Selçuk Coşkun, “Hadislerin Tarihe Arz'ının Uygulamadaki Bazı Problemleri Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örneğinde Bir İnceleme”, *Ekev Akademi Dergisi* 8/20 (2004), 193.

¹²⁰ Hz. Âişe'nin yaşını 9-10 olarak tespit eden araştırmalar için bkz. Mehmet Azimli, “Hz. Âişe'nin Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkması”, *İslâmî Araştırmalar* 16/1 (2003); Abdulazîz Muhammed el-Halef, “Dirâsâtu'r-rivâyâti'l-hadîsiyye ve't-târihiyye elletî tübeyyî-nü sinne Seyyide Âişe” *Hadis Tedkikleri* 16/1 (2019). Hz. Âişe'nin yaşını 18 olarak tespit eden

yaşını 18 olarak tespit eden araştırmalar oryantalistlere cevap vermek kastıyla zorlama te'villerle bu yaşa ulaşmaktadırlar.¹²¹ Hz. Âişe'nin evlilik yaşıyla ilgili farklı tespitler olmasının sebebi ise o dönemde doğum tarihine dikkat etmemekle izah edilebilir. Söz gelimi Rasûlullah'ın doğum ve ölüm tarihinde de benzer ihtilaflar vardır.¹²² Hz. Âişe'nin Rasûlullah'la nikâhlanmadan önce Cübeyr b. Mut'im ile nişanlı olmasından hareket edilerek, Rasûlullah'la evlendiğinde dokuz on yaşlarında değil, o günkü toplumun evlilik için uygun kabul ettiği, buluş çağını aşmış 12- 13'lü yaşlarda olduğu sonucu daha makûldür.¹²³ Hz. Peygamber'in Âişe ile nikâh akdi münâfiklar, Mekke müşrikleri ve Yahudiler tarafından dile dolanmaması bu evliliğin çok küçük yaşlarda olmadığını gösterdiği gibi Arapların buluş çağından hemen sonra erken yaşta evliliği gelenek haline getirdiğini de gösterir.¹²⁴ Hz. Peygamber ile Hz. Âişe arasında nikâhın vahyin zimmî onayından geçtiği de söylenebilir. En azından bu evliliğe vahiy yönüyle itiraz gelmediği kesindir. O dönemde buluş çağına eren çocukların evlendirildiğini gösteren bir başka delil ise Ebû Hanîfe'nin hacir altına alınacak kişi için yirmi beş yaşını sınır olarak belirlemesidir. Ona göre yirmi beş yaşına gelen kişi dede olabilecek yaşa gelmektedir.¹²⁵ Ebû Hanîfe'nin yorumuna dikkat edilirse evlenme yaşı olarak 12 yaşı sınır aldığı görülmektedir. Bu da o dönemde bu yaşların evlilik için uygun yaş kabul edildiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Halk tarafından alışkanlık şeklinde uygulanan bu davranış kalıplarına örf de denmektedir. Toplum tarafından yaygın şekilde uygulanan bu davranış kalıplarına toplum herhangi bir tepki göstermemektedir. Bu davranış kalıplarının bir diğer önemli özelliği ise zaman ve mekâna göre değişiklik arz edebilmesidir. Bu sebeple bir toplum tarafından kabul edilen davranış kalıbı başka bir toplum veya aynı toplumda değişik zamanlarda reddedilebilmektedir.¹²⁶ Örfün değişkenlik özelliğini dikkate alan din, evlilik için yaş tahdidi yapmamış, bunu örfe bırakmıştır.¹²⁷

çalışma için bkz. Abbâs Muhmüd el-Akkâd, *eş-Şiddîka bintü's-Şiddîk*, (Kâhire: Mektebetü'n-Nûr,1382/1963); Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul, Eser Neşriyat, 1977) 3/ 259. Rıza Savaş, "Hz. Aîşe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi* 9 (1995).

¹²¹ Azimli, "Hz. Âişe'nin Yaşı", 36.

¹²² Bünyamin Erul, "Hz. Aîşe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?", *İslâmî Araştırmalar* 19/4 (2006), 648.

¹²³ Coşkun, "Âişe'nin Evlilik Yaşı", 196; Mehmet Apaydın, *Siyer Kronolojisi* (İstanbul: Kuramer, 2018), 293-299.

¹²⁴ Erul, "Hz. Aîşe Kaç Yaşında Evlendi", 648; İhsan Arslan, "Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 6/1 (30 Haziran 2019), 53; Azimli, "Hz. Âişe'nin Yaşı", 34.

¹²⁵ Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyetü'l-mübtedî*, thk. Tallâl Yusuf (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 3/279.

¹²⁶ Arslan, "Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı", 39.

¹²⁷ Arslan, "Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı", 41.

Araplarda on iki yaşına gelmeden kızları nikâhlamanın gelenek haline geldiği görülmektedir.¹²⁸ Bu örfе uygun olarak hareket eden Hz. Peygamber’inkızlarını oniki yaşına gelmeden evlendirdiği bilinmektedir.¹²⁹ Aynı dönemde Bizans ve diğer bölgelerde de benzer uygulamalara rastlanmaktadır. Hatta günümüzde Asya, Avrupa özellikle Portekiz ve İspanya’da da küçük yaşta evlilikler görülmektedir.¹³⁰ Şu hâlde Hz. Peygamber de bu örfе göre hareket etmiş, kendisi ve çocuklarının evliliklerini bu örfе uygun şekilde yapmıştır. Bu sebeple bu uygulamaya bir itiraz da olmamıştır.

İbn Şübrüme (ö. 144/761) küçük çocuğun babası tarafından buluş çağına gelip evlilikle ilgili görüşünü beyan etmediği müddetçe evlendirilemeyeceğini söylemiştir. Ona göre Hz. Âişe ile Rasûlullah arasındaki evlilik Hz. Peygamber’e hastır.¹³¹ Osman el-Bettî (ö. 143/760 [?]) ve Ebu Bekir el-Esam de (ö. 200/816) küçüklerin evlendirilemeyeceğini savunmuştur.¹³²

Görüldüğü gibi konuyla ilgili kullanılan deliller, kavli hadis olmayıp, Hz. Peygamber veya sahabe uygulamasına dayanmaktadır. Daha önceden de belirttiğimiz gibi Hz. Peygamber dinî bir nassın olmadığı bu konuda toplumdaki cari örfе göre davranmıştır. Bu sebeple Hz. Peygamber’in bu davranışını evrensel, herkesi bağlayan sünnet kategorisinde değerlendirmek uygun olmayabilir. Sonuçta Hz. Peygamber’in Hz. Âişe ile olan evliliğinin kendisine has olma ihtimali vardır. Ayrıca Hz. Peygamber Hz. Âişe’yi babasından istedikten sonra arada bir nişan dönemi olduğu bilinmektedir.¹³³ Bu sebeple Hz. Âişe’nin bu nikâhı bilip onaylaması da mümkündür.

Sonuç

Kadının nikâhtaki iradesi meselesi, hem gelenek hem de dinin birlikte etki ettiği bir alandır. Hz. Peygamber, dul kadınının nikâh konusundaki iradesinin velînin iradesinden üstün olduğunu beyan etmiştir. Bu sebeple konuyla ilgili, mezhepler arasında ihtilaf bulunmamaktadır. Muhaddisler, Hz. Âişe, İbn Abbâs ve Ebû Hureyre’den mervî *dulun görüşü*, *bekârın izni alınır* rivayetlerinin isnâdının sahîh olduğunu söylemişlerdir. Yapılan araştırmada Buhârî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’nin de bu ha-

¹²⁸ Abdülkerim Özyayın, “Arap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/321.

¹²⁹ Bünyamin Erul, “Hz. Âişe kaç yayında evlendi”, 641; Arslan, “Hz. Âişe’nin Evlilik Yaşı”, 44.

¹³⁰ Suzan Yıldırım, “Hz. Âişe’nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar”, *İSTEM* 4 (Aralık 2004), 238.

¹³¹ İbn Hazm, *Muḥallâ*, 9/39.

¹³² İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 15/378; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhü’l-İslâmî ve edilletuhû* (Dimeşk: Dâru’l-Fikr, 1405/1985), 9/6682.

¹³³ Müslim, “Nikâh”, 70.

disleri “*dul veya bekar hiçbir kadın görüşü alınmadan zorla evlendirilmez*” şeklinde anladıkları sonucuna varılmıştır. Hanefiler, İbn Hazm ve İbn Teymiyye bu rivayetleri, kızın izni alınmadan velî tarafından evlendirilemeyeceği şeklinde yorumlamıştır. Hz. Peygamber’in kendi kızlarını evlendirme usulü de onların bu anlayışlarını teyit eder mahiyettedir. Cumhur ise rivayeti lafzî te’vîllere tâbi tutmuş, kendi dönemlerinde yaygın olan geleneğe göre rivayeti yorumlamış, bekâr kızın babası veya dedesi tarafından görüşü alınmadan nikâhlanabileceği sonucuna varmışlardır. Meselenin kadın aleyhine bir takım sonuçlar doğurabileceğini göz önünde bulunduran cumhur ulema, velinin yetkisini sınırlandırarak birtakım önlemler de almıştır.

Cumhurun nikâh konusunda kadının iradesini dikkatte almamasının temel sebebi, *velisiz nikâh olmaz* hadisinin yorumuyla ilgilidir. Onlara göre evlilik konusunda yetki velide olup, velînin onaylamadığı nikâh geçersizdir. Oysaki rivayet, veli ile kadının iradesinin aynı yönde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Yani kadın nikâh iradesini belli edecek, velî de onun bu tercihinin uygun olduğunu onaylayacaktır. Hadis bu şekilde anlaşıldığında hem kadın hem de aile hakkında ilerde vukuu muhtemel problemlerin de önü alıncaktır. Yapılan bu yorumu teyit eden bir başka delil ise *Nikâh konusunda dulun kendi rızası velîsinin rızasından önemlidir. Bekârın izni alınır, susması onay sayılır* hadisidir. Dikkat edilirse hadiste bekârdan izin almadan bahsetmektedir. Veli ile kadının iradesinin aynı yönde buluşması, izin manasına gelmektedir. Eğer veli rızasını almadan kızını istediği biriyle evlendirebilecekse, Hz. Peygamber’in *bekardan izin alınır* cümlesinin manası kalmayacaktır. Belki de imam Şâfiî bu sebeple hadiste ifade edilen izin talebini ihtiyârî olarak görmüş, bir zorunluluk olarak kabul etmemiştir.

Bekâr ve yetimin nikahtaki iradesiyle ilgili rivayetler benzer lafızlarla nakledilmiştir. Ancak cumhurun yetimin nikâh yetkisini onaylarken; bekâra bu yetkiyi vermemesi çelişkili bir hüküm izlenimi vermektedir. Üstelik Hz. Peygamber, babaları tarafından görüşü alınmaksızın evlendirilen dul, yetim ve bekârın yaptığı itirazı haklı bulmuş, nikâhın kadınların isteğine göre yapılmasını tavsiye etmiştir. Cumhur bu hadisleri de yetim kızıla ilgilidir diyerek yorumlamıştır. Bütün bu anlatılanlardan ortaya çıkan duruma göre Hz. Peygamber, kadınların nikah iradesini ellerinden almamış, onların görüşlerini almayı tavsiye etmiştir. İşte tam burada gelenek devreye girmiş, Hz. Peygamber’in *nikâh hususunda kadının izni alınır* tavsiyesi cumhur tarafından geleneğe göre yorumlanmıştır.

Buluğ çağına ermeyen çocuğun babası veya dedesi tarafından evlendirilmesi ise bütün mezhepler tarafından kabul edilen bir durumdur. Ulema

bu durumun delili olarak Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile evliliği ve sahâbe uygulamalarını göstermektedir. Fakat Rasûlullah'ın nassın olmadığı bir konuda toplumdaki cârî uygulamaya göre davrandığı unutulmamalıdır. Bu evliliğin İbn Şübrüme'nin de ifade ettiği gibi Hz. Peygamber'e has olma ihtimali vardır. Bu sebeple mezkûr evliliği evrensel, herkesi bağlayan sünnet kategorisinde değerlendirmek yanlıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'le Hz. Âişe arasında bir müddet nişanlılık döneminin olduğu da bilinmektedir. Bu sebeple Hz. Âişe'nin bu nikâhı buluşdan sonra bilip onaylaması da mümkündür..

Küçük yaşlarda yapılan evlilik, câhiliyye Araplarının bir geleneğidir. İslam, evlilik için buluş şartını getirmiş ancak belli bir yaş tahdidi belirlememiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber, kendi döneminde Bizans ve diğer bölgelerde de uygulanan bu yöntemi uygulamıştır. Kendi döneminin kültürüne uygun olan bu evlilikleri ne Araplar ne Yahudiler ne de başkaları eleştirmiştir. Bu gelenek bizim ülkemizde de bir nesil öncesine kadar uygulanmıştır. Ancak şartlar değiştiği için küçük yaşta yapılan evlilikler problem olmaya başlamış, devletler küçük yaştaki evlilikleri engellemek için tedbirler almaya başlamıştır. Bu sebeple mesele 1917 tarihli Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesinde ele alınmış, kızların evliliği için 17 yaş sınırı tespit edilmiştir. Aslında küçük yaşta evlilik konusu dinî değil, örfî bir mesele olup toplumdaki topluma veya zamandan zamana değişebilmektedir. Bu sebeple konunun bu yönü hatırdan tutulmalı, eleştiri yaparken anakronizme düşülmemelidir.

Kaynakça

- Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyârî. *el-Muşannef fi'l-ḥadîs*. 11 Cilt. Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403/2000.
- Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1402/2001.
- Acarhoğlu, Ahmet. "Câhiliyeden İslama Evlenme". *İlahiyat Akademi Dergisi* (Temmuz, 2020), 101-124.
- Akkâd, Abbâs Muhmûd. eş-Şiddîka bintü's-Şiddîk. Kâhire: Mektebetü'n-Nûr, 1382/1963.
- Apak, Âdem. *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Apaydın, Mehmet. *Siyer Kronolojisi*. İstanbul: Kuramer, 2018.
- Arslan, İhsan. "Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örf mü, Din mi?". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 6/1 (Haziran 2019), 37-72.

- Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *‘Umdetü’l-kârî fi şerhi Şahîhi’l-Buhârî*. 24 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, ts.
- Aytekin, M. Ali. “İmam-ı A’zam Ebû Hanîfe’nin Muâmelât Alanında Yalnız Kaldığı Bazı Görüşler ve Görüşlerin Analizi”. *Mütefekkir Dergisi* 7/14 (2020) 509-536.
- Bayraktutar, Muammer. *İmâm Şâfi’î’nin Hadis Yorum Metodolojisi*. Ankara: Otto Yayınları, 2015.
- Beyhakî, Ahmed b el-Hüseyn b Ali. *es-Sünenü’l-kübrâ*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1424/2003.
- Beyhakî, *Ma’rifetü’s-sünen ve’l-âşâr*. thk. Abdulmu’tî Emin Kal’cî. Beyrut: Dâru’l-Kuteybe, 1411/1991.
- Bezzâr, Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik Bezzâr el-Basrî. *el-Müsned*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah. 18 Cilt. Medîne: Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, 1430/2009.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail el-Buhârî. *el-Câmi’u’s-şâhîh*. nşr. Mustafa Dib el-Boğa 4 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1407/1987.
- Ebû Dâvûd, es-Sicistânî. Sünen. nşr. Muhammed Muhiyyiddîn. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1406/1986.
- Erul, Bünyamin. “Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?”. *İslâmî Araştırmalar* 19/4 (2006), 637-649.
- Cessâs, Ahmed b. Alî er-Râzî. *Şerhu Muhtaşari’t-Ṭahâvî*. thk. İsmetullâh İnâyetullâh Muhammed. 8 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1431/2010.
- Coşkun, Selçuk. “Hadislerin Tarihe Arz’ının Uygulamadaki Bazı Problemleri Hz. Âişe’nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme”. *Ekev Akademi Dergisi* 8/20 (2004), 177-196.
- Coşkun, Selçuk. *Kavramsal ve Olgusal Açından Sünnet-Gelenek İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Vakfi Yayınları, 2014.
- Coşkun, Selçuk. “Anlam Değişmelerinin Sebep Olduğu Anakronik Bakış ve Hadis Yorumlarındaki Yanıltıcılığı”. *Ekev Akademi* 12/35 (2008), 33-48.
- Dârekutnî, Ebû’l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *Sünen*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1425/2004.
- Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî. *Sünen*. 4 Cilt. Riyâd: Dâru’l-Muğnî, 1421/2000.
- Demircan, Adnan. “Câhiliye ve Hz. Peygamber Uygulamalarıyla Nikâh”. *Diyânet İlmi Dergi* 49/3 (Temmuz, 2013), 21-42.
- Demircan, Adnan. “Câhiliye ve İslam Nikâh Uygulamaları Arasındaki Benzerlikler”. *Dinlerde Nikâh* (Nisan 2012), 35-51.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *el-Müsnedü’l-müstahrec ‘alâ Şahîhi Müslim*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1417/1996.
- Ebû Ya’lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ el-Mevsilî. *el-Müsned*. Dımeşk: Dâru’l-Me’mûn, 1404/1984.

- Erkuş, Burhan. *İslam Hukukuna Göre Kadının Nikâh Yetkisi Problemi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Gül, Mutlu. "Hadislerin Rivayet Özelliklerinin Fıkha Etkisi Bağlamında Velisiz Kıyılan Nikâhın Batıl Olduğunu İfade Eden Rivayetin Tahric ve Tenkidi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 22 (2003), 361-376.
- Hattâbî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb. *İ'lâmü'l-ḥadîs fi şerhi Şahîhi'l-Buḥârî*. thk. Muhammed b. Sa'd Abdurrahmân. 4 Cilt. Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1408/1988.
- Hattâbî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb. *Me'âlimü's-Sünen*. 4 Cilt. Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1352/1932.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b Zübeyr b İsa. *el-Müsned*. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru's-Sekâ, 1417/1996.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-İstizkârü'l-Câmi' li-mezâhibi fuḳahâ'i'l-emşâr ve 'ulemâ'i'l-aḳḫâr fî mâ teẓammenehü'l-Muvattâ'a min me'âni'r-re'ye ve'l-âşâr*. thk. Sâlim Muhammed Atâ. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421/2000.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvattâ'a mine'l-me'âni ve'l-esânîd*. Müellifin. thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî. 24 Cilt. Mağrib: Vizâretü Umûmi'l-Evkâf, 1387/1968.
- İbn Balabân, Emîr Alâüddîn Alî b. Balabân b. Abdillâh el-Mısrî. *el-İḥsân bi-tertibî Şahîhi İbn Hibbân*. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988.
- İbn Battâl, Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî. *Şerḫu'l-Câmi'i's-Şahîh*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm. 10 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1424/2003.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe. *el-Muşannef fi'l-ehâdîs ve'l-âşâr*. 7 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1424/2003.
- İbn Ebû Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerḫ ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Haydarâbâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1371/1952.
- İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İşâbe fi temyîzi's-Şahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1995.
- İbn Hacer, *Fetḫu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buḥârî*. thk. Şuayb el-Arnaût. 26 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1434/2013.
- İbn Hazm, Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Muḥallâ*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1425/2004.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen*. nşr. Muhammed Fuad Abdulbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muḳteşid*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1420/1999.

- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Mecmû'ü fetâvâ*. 37 Cilt. Riyâd: Vizâretü's-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1425/2004.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *et-Taḥkîk fi ehâdisi'l-hilâf*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1414/1994.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'ü's-şanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1404/1986.
- Keşmîrî, Muhammed Enver Şâh. *Fezû'l-bârî 'alâ Şaḥîhi'l-Buḥârî*. 6 Cilt. thk. Bedri-Âlem Mir'âtî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Koçak, Zeynep Canan. "İslam Öncesi Araplardaki Aile Kültürünün Hz. Peygamber ve Hadisler Üzerindeki Etkisi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (Aralık 2017), 237-271.
- Mergînânî, Burhânüddîn Alî b. Ebû Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî. *el-Hidâye fi şerhi Bidâyetü'l-mübtedî*. thk. Tallâl Yusuf. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'ü's-şâḥih*. nşr. Muhammed Fuad Abdülbâkî. Beyrut: Dâdu İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1405/1985.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî. *Sünen*. Abdulfettâh Ebû Gudde. Haleb, Mektebetü Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1400/1980.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fi şerhi Şaḥîhi Müslim b. Haccâc*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Özaydın, Abdulkерim. "Arap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/321-324. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Sâid b. Mansûr, Ebû Osmân Saîd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî. *Sünen*. 2 Cilt. Hindistan: Dâru's-Selefiyye, 1405/1982.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *el-Üm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *Müsnedü's-Şâfiî*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1980/1400.
- Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhîrî. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Taberânî, Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b Ahmed b Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. 25 Cilt. Beyrut : Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1404/1984.
- Tahâvî, Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî. *Şerḥu müşkili'l-âşâr*. thk. Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1995.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünen*. nşr. Beşşâr Avvâd. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1414/1996.

Yıldırım, Suzan. “Hz.Aişe’nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar”. *İstem* 4 (Aralık 2004), 237-245.

Zühaylî , Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*. 10 Cilt. Dimeşk, Dâru'l-Fıkr, 1405/1985.